

Politikos mokslo romantizmas

Alvydas Jokubaitis

Vilniaus universiteto
Politinės filosofijos ir idėjų istorijos katedra
E. paštas alvydas.jokubaitis@tspmi.vu.lt

Santrauka. Straipsnio tikslas – įrodyti moderniojo politikos mokslo ir romantizmo ryšį. Tai daroma remiantis Carlo Schmitto politinio romantizmo samprata. Siūloma praplėsti šio autoriaus požiūrį. Schmittas nepastebėjo *causa* sąvoka grindžiamo mokslinio ir *occasio* sąvoka grindžiamo romantiškojo mąstymo panašumo. Politikos mokslininkų požiūris į tikrovę grindžiamas ta pačia nuostata, kaip ir romantizmo tradicijai artimas ir su ja susietas modernusis menas. Politikos mokslininkų tyrinėjimus pirmiausia valdo nepolitinis požiūris į tikrovę ir kūrybos originalumo siekis.

Pagrindiniai žodžiai: politikos mokslas, romantizmas, Carlas Schmittas, Immanuelis Kantas

The Romanticism of Political Science

Abstract. The aim of the article is to demonstrate the relationship between modern political science and Romanticism. This is done by using Carl Schmitt's conception of political romanticism and proposing some corrections to it. Schmitt failed to notice important similarities between the scientific concept of *causa* and the romantic concept of *occasio*. Modern political science is based on the same assumptions as the modern art of the romantic tradition. The researches of political science are conditioned by an unpolitical relationship with reality.

Keywords: political science, Romanticism, Carl Schmitt, Immanuel Kant

Received: 26/06/2019. **Accepted:** 03/09/2019

Copyright © Alvydas Jokubaitis, 2019. Published by Vilnius University Press.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence (CC BY), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Su Immanuelio Kanto filosofija nesusidūrusiam politikos mokslininkui sunku suprasti, kodėl jo mokslo pagrindų šiandien reikia ieškoti ten, kur Kantas aiškino gamtos mokslo principus. Vokiečių filosofas neužsimena apie sociologiją, kuri vėliau buvo sukurta pagal gamtos mokslų modelį. Norėdami suprasti dabartinį politikos mokslą, turime skaityti Kanto transcendentalinę analitiką, kur nekalbama apie politiką. Rašydamas apie mokslą, Kantas negalvojo apie visuomenės mokslą. Dabartinis politikos mokslas atitinka jo analizuotus gamtos mokslo principus. Kantas moralę ir politiką atskyrė nuo mokslinio pažinimo. Jo nuomone, politikos studijos veda ne į *Verstand*, bet į *Vernunft* sritį. Jis griežtai atskyrė mokslą ir moralės pažinimą, ir būtent tai gali kelti abejonių dėl politikos mokslo pagrįstumo. Dabartinis politikos mokslas suvokiamas kaip Kanto intelekto (*Verstand*) teorijos dalis. Tačiau pats Kantas buvo įsitikinęs, kad politika yra proto (*Vernunft*) teorijos dalis. Jo nuomone, intelektas pažįsta priežastinius ryšius tarp reiškinių, o protas operuoja juslinio atitiktens neturinčiomis idėjomis. Tai leidžia sakyti, kad dabartinis politikos mokslas negali tinkamai pažinti politikos, nes taiko su ja prasilenkiančius, gamtai skirtus metodus. Politikos mokslininkai iš intelekto teorijos pozicijų nagrinėja Kanto proto teorijai priskirtus klausimus.

Žvelgiant iš Kanto filosofijos perspektyvos, modernusis politikos mokslas pagrįstas intelekto ir proto perskyros nepaisymu. Net kai politikos mokslininkai atsiriboja nuo pozityvizmo filosofijos, jie vis vien veikia pagal gamtos mokslo principus. Kantas neįsivaizdavo dabartinio politikos mokslo. Norint sukurti politinę sociologiją reikėjo atsisakyti jo intelekto ir proto perskyros. Moderniojo politikos mokslo kūrėjai perėmė Kanto intelekto sampratą, tačiau atsisakė jo proto teorijos. Šį dalyką galima apibūdinti kaip metafizinių idėjų natūralizaciją. Politikos mokslininkai perėmė gamtos mokslų metodų sampratą ir Kanto transcendentalines idėjas prilygino sociologijos faktams. Jie elgėsi panašiai kaip teologines idėjas antropologiniais argumentais aiškinęs Ludwigas Feuerbachas. Jo nuomone, „teologijos paslaptis yra antropologija“ (Feuerbachas 1985: 29). Tai, kas tikinčiam žmogui yra Dievas, Feuerbachas suvokė kaip antropologiją. Politikos mokslininkų nedomina, kas yra politika, ir jie tyrinėja tik atskirus priežastinius ryšius. Filosofų pastangas apibrėžti politiką jie pakeičia atskirų faktų aiškinimais. Net ne iš kultūros kylančius reiškinius mokslininkai aiškina kaip kultūrą. Tarkime, Dievas ir politika nėra vien kultūros reiškiniai, tačiau mokslininkai juos aiškina kaip kultūrą. Politika suvokiama kaip viena iš kultūros sričių, šalia teisės, ekonomikos, mokslo ir meno. Tai trukdo suprasti politiškumo prigimtį (Schmitt 1996: 99–102).

Kanto filosofija apima ne tik intelekto ir proto teorijas, bet ir sprendimo galios kritiką. Intelekto teorija aptaria mokslinio pažinimo principus, proto teorija – metafiziką ir praktinio proto kritiką, o sprendimo galios kritika šalia kitų dalykų skirta grožio suvokimui. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad tarp politikos mokslo ir grožio nėra ryšio. Kantas aiškiai sako, kad „nėra mokslo apie grožį, yra tik kritika, nėra dailiojo mokslo, yra tik dailusis menas“ (1991: 100). Moderniojo politikos mokslo kūrėjai nesiekia estetinio malonumo. Tačiau tai nereiškia, kad mokslas neturi estetinių elementų. Politikos mokslininkai taip stipriai atsiriboja nuo praktinės politikos, kad jų požiūris kai kuriais atžvilgiais pasidarė panašus į grožio suvokimą. Jie politiką stebi kaip teatro spektaklį ar paveikslą. Politikos

mokslininkų atsiribojimas nuo politikos grindžiamas nuo tikrovės atsiribojusio pažinimo malonumų ieškojimu. Tai nėra estetiškas malonumas, tačiau turi jį primenančių bruožų. Mokslinio pažinimo malonumai skiriasi nuo politinės veiklos malonumų. Lygiai kaip mokslinio pažinimo teikiamas džiaugsmas skiriasi nuo meninės kūrybos teikiamo džiaugsmo. Tačiau tarp mokslo ir meno malonumų yra didesnis bendrumas negu tarp jų ir politikos.

Tikrai maža tikimybė, kad atliekant mokslinius politikos tyrimus netikėtai būtų sukurtas estetiškas pasitenkinimas. Mokslininkai rūpinasi metodišku pažinimu, o ne estetiškai pasitenkinimą suteikti galinčiais vaizdiniais. Nepaisant mokslo ir meno skirtumo, juos vienija atsiribojimas nuo praktinių tikslų. Nors mokslininkų intencijos skiriasi nuo menininkų intencijų, abiem atvejais stengiamasi atsiriboti nuo moralinių vertinimų. Politikos mokslininkai paradoksaliai atsiriboją net nuo politikos. Tai stebina, nes keistai atrodytų nuo gamtos atsiribojantys fizikai ir biologai. Modernieji menininkai pastaruosius du amžius propaguoja „menas menui“ idėją. Net viešai to neskelbdami mokslininkai vadovaujasi „mokslas mokslui“ koncepcija. Atsiribodami nuo politikos, politikos mokslininkai darosi panašūs į menininkus. Hannah Arendt (1992) nuomone, Kanto *Sprendimo galios kritika* gali būti aiškinama kaip jo pagrindinis politikos traktatas. Nors Kantas aiškiai atskyrė praktiką, mokslą ir meną, Arendt nuomone, jis estetiškai patyrimą suvokė kaip daug artimesnę politikai negu mokslas. Tai galima įrodyti remiantis moderniojo politikos mokslo analize. Mokslininkų artumas menui sietinas su atsiribojimu nuo politikos ir originalumo ieškojimu.

Pasinaudojus Leo Strausso filosofinio ir nefilosofinio politinio mokslo perskyra, galima sakyti, kad „politikos mokslo“ terminas pirmiausia nurodo į nefilosofinį mokslą, dažnai vadinamą „empiriniu politikos mokslu“ (1988: 13). „Menas“ šiame straipsnyje suvokiamas kaip dailusis menas. Kanto nuomone, menininkai ieško praktinio gyvenimo požiūriu nesuinteresuotų vaizdinių. Modernusis politikos mokslas atitinka Kanto gamtos mokslo standartus ir, atrodytų, negali būti siejamas su dailiaisiais menais. Tačiau įsižiūrėjus į šio mokslo ir meno santykį su politine tikrove galima pastebėti pradinių nuostatų panašumą. Politikos mokslininkų laikysena praktinės politikos atžvilgiu sutampa su menininkų laikysena. Mokslininkai ir menininkai vienodai pradeda ne nuo kasdienių įsitikinimų, o nuo kūrybos principų ir taisyklių. Mokslininkų tyrimus valdo metodiško pažinimo taisyklės, o menininkų kūrybą – estetiško malonumo siekis. Abiem atvejais mokslinio metodo taisyklės ir estetiško malonumo siekis yra pirmiau politinės tikrovės.

Tiek, kiek dabartinis politikos mokslas yra tapatus politinei sociologijai, susiduriame su jo dvejopa priklausomybe. Sociologija savo moksliskumo samprata priklauso nuo gamtos mokslų metodologijos, o politikos mokslas nuo sociologijos. Tai, kas šiandien vadinama politikos mokslu, yra tik kitas sociologijos vardas. Sociologai save vadina politikos mokslininkais ne todėl, kad atstovauja atskiram mokslui, o vien dėl jų susidomėjimo politika, kurią jie pažįsta tais pačiais metodais, kaip ir bet kurį kitą visuomenės reiškinių. Metodų požiūriu politikos mokslas nėra savarankiškas mokslas. Sociologams nėra skirtumo, ką tyrinėti – politiką ar kitus visuomenės reiškinius. Jie negali pasakyti, kodėl jų tiriami reiškiniai vadintini politiniais, o ne socialiniais. Vienas iš Kanto proto teorijos ir politikos atskyrimo padarinių yra tai, kad mokslininkai pradeda priklausyti nuo piliečių politikos apibūdinimų. Eilinių piliečių nuomonė pakeičia metafizines diskusijas.

Nepaisant politikos mokslininkų skelbiamo atsiribojimo nuo metafizikos, juos pagrįstai galima vadinti Kanto transcendentalinės filosofijos sekėjais. Jie į politiką žiūri iš apriorinės perspektyvos. Politikos mokslininkų atsiribojimą nuo politikos gerai apibūdina garsioji Maxo Weberio frazė „politikai ne vieta auditorijoje“ (1990: 75). Mokslininkai pirmiausia rūpinasi metodo, o ne politikos klausimais. Tai nebūdinga klasikinei politinei filosofijai, kuri buvo praktinių diskusijų dalis. Dabartiniai politikos mokslininkai ieško nuo praktinių įsipareigojimų atsiribojusio pažinimo. Jie pirmiausia rūpinasi nepolitinais reikalais. Moderniojo politikos mokslo ir politikos santykis panašus į tikinčiųjų Dievą santykį su religijos sociologija. Pastarosios atstovai gali neturėti tikėjimo ir net būti ateistai. Politikos mokslininkai taip pat gali būti abejingi praktinei politikai. Jie politinius reiškinius gali tyrinėti neturėdami jokio politinio intereso, vien tik iš smalsumo.

Mokslininkų laikysena politikos atžvilgiu primena menininkų laikyseną. Savo atsiribojimą nuo politikos ir kitų išorinių veiksnių menininkai dažnai apibūdina „menas menui“ principu. Politikos mokslininkai vadovaujasi „mokslas mokslui“ koncepcija. Mokslo požiūriu noras reformuoti yra trūkumas, o ne privalumas. Politikos mokslininkai tyrimo metu turi atsiriboti nuo reformų politikos. Panašiai elgiasi ir vien estetiniais tikslais politika besidomintys menininkai. Mokslininkai ir menininkai vienodai savo veiklą pradeda politiką stebėdami iš išorinės perspektyvos. Reikia pasakyti, jog tai nepolitinė perspektyva. Dabartinio politikos mokslo ir politikos susitikimas reiškia dviejų skirtingų patyrimo modusų susitikimą. Mokslininkai sau kelia kitus reikalavimus negu politikai. Jie panašūs į savo kūrybos principus sureikšminančius menininkus. Nors mokslininkai negali sukurti estetinio pasitenkinimo, jie rūpinasi kūrybos malonumais.

Vienas iš Kanto intelekto ir proto perskyros atsisakymo padarinių yra tai, kad remdamiesi savo metodologija politikos mokslininkai negali atsakyti į klausimą „kas yra politika?“ Apibūdindami politiką, jie turi klausyti eilinių piliečių nuomonės. Tai primena meno teoretikų nesugebėjimą pasakyti, kas yra menas. Savo atsiribojimu nuo politikos mokslininkai dažnai primena siurrealizmo atstovus. Siurrealistai taip stipriai atsiribojo nuo kasdienybės, kad jų kūriniai pavirto atskira tikrove. Politikos mokslininkų atsiribojimas nuo praktinės politikos sukuria panašų efektą, nors jo atvirai ir nesiekiamo. Skaitydami mokslininkų darbus, eiliniai piliečiai neatpažįsta jiems pažįstamų reiškinių. Politikos mokslas kaip sociologijos dalis skirtas bet kuriam visuomenės reiškiniui pažinti. Sociologai tais pačiais metodais gali tyrinėti politiką, religiją, meną ir gyvulininkystę. Tyrimo metodų požiūriu neįmanoma įrodyti moderniojo politikos mokslo savitumo, ypač skirtumo nuo sociologijos. Sociologai politinius reiškinius gali tyrinėti net nesuvokdami, kad jie politiniai. Politikos mokslininkai net dviem atžvilgiais yra nesavarankiško mokslo atstovai. Pirma, jie neturi savo metodų ir taiko bendrus sociologijos metodus. Antra, jie patys negali pasakyti, kas yra politika, ir todėl priversti klausyti eilinių piliečių tyrimo metu apie ją pasakytą žodžių:

Politinį reikalą *common sense* atsisakymas naująjį politikos mokslą priverčia atmesti politinio tinkamumo kriterijus. Vadinas, naujasis politikos mokslas neturi politinės orientacijos. Neturi jokios apsaugos, išskyrus slaptą pagalbos iš *common sense* prašymą, nes kitaip pasimestų nereikšmingų dalykų studijose. (Strauss 1995: 2014–2015)

Nors mokslas ir menas yra du skirtingi žmogiškojo patyrimo modusai, abu pagrįsti išoriniu tikrovės stebėjimu. Politinė veikla kartais apibūdinama kaip mokslas ir menas, tačiau iš tikrųjų nėra nei viena, nei kita. Politika nuo mokslo ir meno pirmiausia skiriasi savo tikslais. Kai piliečiai pasidaro mokslininkais arba menininkais, jie į politiką pradeda žiūrėti iš nepolitinės perspektyvos. Platonas siūlė menininkų neprileisti prie politikos, nes, jo nuomone, jie siekia kitų tikslų, negu politinio gyvenimo dalyviai. Šis siūlymas buvo svarbus iki romantizmo laikų, kol Friedrichas Schilleris nepradėjo įrodinėti išskirtinio menininkų politinio vaidmens. Jo nuomone, menininkai yra svarbesni už mokslininkus, nes „tik bendravimas per grožį visuomenę vienija“ (Schiller 1999: 150). Platonas atsargiai žiūrėjo į menininkus, o Schilleris juos suvokia kaip naujos „estetinės valstybės“ kūrėjus. Nepaisant mokslo ir meno skirtumų, susidūrę su politika, mokslininkai ir menininkai panašiai atsiriboja nuo tikrovės. Jie mano, kad nepolitinis politikos pažinimas yra daug svarbesnis už eilinių politinio gyvenimo dalyvių per ilgą laiką sukauptą patyrimą.

Politikos ir politikos mokslo skirtumą galima apibūdinti kaip veiksmo ir stebėjimo skirtumą. Politikos mokslininkai veikia, tačiau jų veiklos tikslas yra stebėjimas, o ne politinis įsipareigojimas. Politinio gyvenimo dalyviai gali apsieiti be mokslinio stebėjimo, nes turi savo praktinio stebėjimo patyrimą. Jų veiksmai neįsivaizduojami be prisirišimo, įsipareigojimo ir šališkumo. Tai esminis politikos ir politikos mokslo skirtumas. Mokslininkai yra neutralūs, o praktinė politika būtinai reikalauja šališkumo. Pasinaudojus Ronaldo Dworkino (2011: 30–68) vidinio ir išorinio skepticizmo perskyra, galima sakyti, kad politikos mokslininkai į politiką žvelgia iš išorinės perspektyvos. Šio autoriaus nuomone, apie politiką neįmanoma pasakyti nepolitinės tiesos. Politikos mokslininkų tyrinėjimai savaime negali įgauti politinės reikšmės. Dworkino išorinis skeptikas mano, kad bet kurios srities vertybinius sprendinius galima paaiškinti nevertybiniais argumentais. Tuo jis skiriasi nuo vidinio skeptiko, kuriuo yra eilinis moralinių ir politinių diskusijų dalyvis. Dworkino vidinio ir išorinio skepticizmo perskyrą taikyti politikos mokslui trukdo įsitikinimas, kad mokslas yra „išoriškas, o ne skeptiškas“ (Dworkin 2011: 35). Tai abejotinas šio autoriaus įsitikinimas. Mokslininkų požiūris į politiką atitinka visus Dworkino aprašytus išorinio skepticizmo kriterijus. Jie į politiką žiūri iš metodiškai sutvarkytos išorinės perspektyvos.

Dworkinas daugiausiai kalbėjo apie metaetikos discipliną ir buvo įsitikinęs, kad mokslas jai primetė netinkamą tiesos sampratą. Remiantis jo metaetikos kritika, galima sakyti, kad politikos mokslininkai taip pat daro klaidą. Nors juos pirmiausia reikėtų lyginti su moralės sociologais, o ne metaetikais, jų laikysena praktinės tikrovės atžvilgiu sutampa su metaetikų laikysena. Vieni ir kiti ieško praktinių veikėjų perspektyvą peržengiančios tiesos. Nors politikos mokslininkai savęs nevadina metapolitikais, juos galima apibūdinti šiuo terminu. Mokslininkų tyrinėjimai yra toks pat išorinis politikos stebėjimas, kaip ir metaetikų etikos tyrinėjimai. Dworkino kritikuojami metaetikai ir dabartiniai politikos mokslininkai vienodai ieško nuo moralės ir politikos nepriklausančios tiesos. Politikos mokslininkų atsiribojimas nuo politikos pretenduoja į nepolitinę tiesą. Jeigu visi politinio gyvenimo dalyviai vadovautųsi mokslininkų išorinio stebėjimo principais, šiai žmonių veiklos sričiai iškiltų sunaikinimo grėsmė. Politikai reikalingas šališkumas ir įsipareigojimas.

Atmesdami tai, ką Kantas vadino proto teorija, ir apsiribodami jo intelekto teorija politikos mokslininkai praranda politikos kaip visumos supratimą. Jie savo pažinimo metodais negali pasakyti, kas yra politika kaip visuma. Kanto *Vernunft* reikalauja visumos, o *Verstand* apibūdina tik atskirus priežastinius ryšius tarp reiškinių. Kanto proto teorijai priklausančius metafizinius klausimus politikos mokslininkai pakeičia piliečių įsitikinimais. Tai sukuria jau minėtą paradoksą, kai politikos mokslininkai kalba apie atsiribojimą nuo piliečių požiūrio, tačiau iš tikrųjų yra nuo jo priklausomi. Karlas Marxas manė, kad mokslas yra ideologinės sąmonės forma. Jo nuomone, bet kuris ideologinis mąstymas iškreipia tikrovę. Tai tinka ir politikos mokslui. Jo kūrėjai savo metodologija keičia kasdienės politikos supratimą. Jie pažįsta tik tai, kas paranku jų pažinimo metodui. Politikos ir mokslo susitikimas reiškia skirtingų veiklos sričių susitikimą. Politikos mokslininkų noras pabėgti nuo Kanto metafizinėmis vadintų regimybės sukuria naujas – intelekto regimybes.

Pripažinus, kad politikos mokslininkai tyrimo metu negali vadovautis savo politiniais įsitikinimais, jų veiklą pagrįstai galima apibūdinti kaip nepolitinę. Jie savo tyrimais politiką paverčia kažkuo kitu, negu ją suvokia eiliniai piliečiai. Politikos mokslininkai pirmiausia rūpinasi savo kūrybos principais, o ne politika. Šiuo požiūriu jie yra panašūs į menininkus, kurie taip pat pirmiausia rūpinasi savo kūryba. Nėra abejonės, kad mokslininkus domina metodiškai nustatyti priežastiniai ryšiai, o ne estetinis malonumas, tačiau, pažvelgus iš platesnės perspektyvos, menininkams ir mokslininkams politika vienodai yra tik proga kūrybai. Carlo Schmitto nuomone, romantizmo fenomeną geriausiai apibūdina *occasio* sąvoka (Schmitt 1986: 17–20). Romantikams viskas yra proga kūrybinei vaizduotei. Nepaisant mokslo ir meno skirtumų, mokslininkus taip pat valdo *occasio* ieškojimas. Jie su tikrove žaidžia panašiai kaip menininkai. Schmittas nepastebėjo galimo *causa* ir *occasio* ryšio. Prasminga kalbėti ne tik apie menininkų, bet ir mokslininkų romantizmą.

Schmittas manė, kad romantizmas buvo tarpinė epocha tarp XVIII a. moralizmo ir XIX a. ekonomizmo. Jo nuomone, romantikai paradoksaliai padėjo įsitvirtinti ekonominei mąstysenai (Schmitt 2007: 84). Veikale *Politische Romantik* jis siūlo savo politinio romantizmo sampratą. Jo nuomone, romantizmas iš esmės pakeičia bet kurį visuomenės reiškinį. Tačiau Schmittas nė žodžiu neužsimena apie galimą mokslinio mąstymo romantizmą. Jo nuomone, romantikams svarbi *occasio* sąvoka yra didelė priežastinio mąstymo (o tai reiškia ir mokslo) priešingybė (Schmitt 1986: 17). Nors Schmittas nesako, kad *causa* būtinai apibūdina mokslą, nesunku suprasti, kad ši sąvoka pirmiausia siejama būtent su juo. Šis Schmitto požiūris į romantizmą reikalauja peržiūrėjimo. Visiškai pagrįstai galima kalbėti apie mokslinį romantizmą. Martino Heideggerio žodžiais, mokslas pasaulį paverčia pasaulėvaizdžiu (*Weltbild*): „pasaulėvaizdis, suprastas esmingai, nėra pasaulio atvaizdas, o yra pasaulis, suvoktas kaip vaizdas“ (1977: 129) Tai reiškia, kad mokslas pasaulį paverčia nuo mokslininkų interesų priklausančiu vaizdu. Heideggerio mintis, kad mokslininkai formuoja pasaulėvaizdį, leidžia pereiti prie Schmitto romantizmo sampratos. Mokslininkai su pažinimo objektais elgiasi panašiai kaip menininkai. Jie pasaulį padaro priklausomą nuo kūrybinės vaizduotės, net kai ši grindžiama griežtais metodo reikalavimais. Susiaurinus diskusiją, galima teigti, kad politikos mokslininkai politiką paverčia kūrybinio originalu-

mo paieškų dalimi. Tai nereiškia, kad nutrinamas skirtumas tarp mokslo ir meno. Tiesiog politikos mokslas formuojamas remiantis Schmitto romantizmui priskirta *occasio* sąvoka.

Politikos mokslo siejimas su romantizmu atrodo netikėtas, nes romantizmas dažniausiai siejamas su menu. Ryšio tarp šių dalykų supratimui trukdo garsioji Apšvietos ir romantizmo perskyra. Apšvieta dažniausiai siejama su mokslu, o romantizmas – su menu. Manoma, kad romantikai atmetė Apšvietos scientizmą ir sureikšmino meną. Laikantis šio įsitikinimo, sunku rasti pagrindą diskusijoms apie mokslo ir romantizmo ryšį. Tačiau Apšvietos ir mokslo, romantizmo ir meno tapatinimas nėra privalomas. Romantizmas nebūtinai susietas vien su dailiaisiais menais. Nors Schmittas mokslo nesiejo su romantizmu, jo koncepcija leidžia tokią interpretaciją. Būdami išoriniais tikrovės stebėtojais, politikos mokslininkai pirmiausia rūpinasi kūryba, o ne politika. Panašiai kaip ir menininkai, jie nori sukurti kažką naujo, netikėto ir originalaus. Pasinaudojus Schmitto romantizmo samprata, galima sakyti, kad mokslininkams politika yra tik *occasio* jų kūrybai. Nėra abejonės, kad jų interesai skiriasi nuo menininkų interesų, tačiau, pažvelgus į pradines nuostatas, nesunku pastebėti, kad svarbiausias dalykas yra naujumo siekis. Politikos mokslininkai politiką suvokia per kūrybinių interesų prizmę. Tarp savęs ir politikos jie būtinai pastato nepolitines metodo taisykles ir pirmiausia ieško savo bendruomenės pripažinimo.

Politikos mokslininkai atmets Kanto proto teorijos aptariamą transcendentalines idėjas, tačiau savo tyrimus taip pat pradeda nuo *a priori*, kuriam jų kūryboje atstovauja metodas. Metodas jiems yra svarbesnis už politinę tikrovę. Menininkai ir mokslininkai nori už visiems pažįstamo pasaulio atrasti nepažįstamą tikrovę. Jie skiriasi tik tuo, kad mokslininkai atvirai nesiekia estetinio malonumo. Mokslininkų teorijoms nebūdinga tai, ką Kantas vadina „skonio sprendiniu“. Vokiečių filosofo nuomone, skonio sprendinys yra kontempliatyvus, nesuinteresuotas praktiniu objekto egzistavimu ir nukreiptas į pasitenkinimo arba nepasitenkinimo jausmus. Skonio sprendinio pagrindas yra ne sąvoka, kaip tai būdinga mokslo sprendiniams, bet kontempliatyvus estetiškas pasitenkinimas. Šis Kanto įsitikinimas iš pirmo žvilgsnio negali būti taikomas samprotavimams apie mokslo ir meno ryšius. Akivaizdu, kad mokslininkai nesiekia estetinio pasitenkinimo. Tačiau požiūris pasikeičia dėmesį atkreipus į jų atsiribojimą nuo kasdienio patyrimo. Nors mokslas ir menas yra du skirtingi žmogiškojo patyrimo modusai, abu siekia sukurti naują, anksčiau nematytą tikrovę. Schmittas tai apibūdino kaip pagrindinį romantizmo bruožą: „išorinis pasaulis yra neigiamas. Kiekvienas konkretus išorinio pasaulio taškas gali tapti „elastingu tašku“, kitais žodžiais, romantiškos novelės pradžia“ (1986: 98). Galima sakyti, kad mokslininkai rašo savo romanus ir noveles.

Mokslininkų kalbinis žaidimas iš esmės skiriasi nuo politikų kalbinio žaidimo. Politikai negali apsieiti be vertinimų, o mokslininkų atsiribojimas nuo jų stumia anapus politikos. Mokslininkai ir politikai siekia skirtingų tikslų. Pirmieji nori metodiško pažinimo ir naujų netikėtų argumentų, o antrieji siekia valdžios. Mokslininkų abejingumas praktinio politinio gyvenimo tikslams juos priartina prie menininkų estetinės kontempliacijos. Kanto nuomone, skonio sprendinys iš esmės skiriasi nuo praktinio ir moralinio sprendinio. Politikos mokslininkai kaip privatūs asmenys gali turėti politinių tikslų, tačiau kaip tyrinėtojai privalo jų atsisakyti. Mokslinis politikos pažinimas reikalauja nuosekliai laikytis

metodo reikalavimų, o ne kovoti su priešais ir oponentais. Mokslinis pažinimas labiau panašus į romano rašymą, paveiklo tapymą ir filmo kūrimą, o ne įprastinį varžymąsi dėl valdžios. Kai mokslininkai kovoja dėl valdžios, tai tik kova dėl siauros bendruomenės pripažinimo. Nors mokslinės kūrybos teikiamas džiaugsmas nėra estetinis tikraja šio žodžio reikšme, tačiau tai vis vien vienas iš žmogiškosios kūrybos teikiamų malonumų. Politikos mokslininkų tyrinėjimus valdo ne praktiniai politiniai tikslai, tačiau noras patirti pažinimo džiaugsmą.

Kantas manė, kad žmogaus protas susiduria su mokslinio pažinimo metodais neatsakomais metafiziniais klausimais, kuriuos jis apibūdino „transcendentalinėmis regimybėmis“. Dabartinio politikos mokslo, arba politinės sociologijos, kūrėjai atmeta metafizines regimybes ir pripažįsta vien empirinėmis vadinamas tiesas. Jie reikalauja išsivaduoti iš metafizikos ir transcendentalinių regimybių. Tačiau to nepajėgia padaryti. Politikos mokslininkai jaučiasi galį atsakyti į visus su politikos pažinimu susijusius klausimus, tačiau iš tikrųjų pažįsta tik siaurus tikrovės fragmentus. Jie pažįsta tik tai, ką leidžia jų taikomi pažinimo metodai. Politikos mokslininkų tyrinėjimų rezultatų daugėjimas sukuria kvaziestetinį įspūdį. Pierre’as Manent tai yra apibūdinęs kaip „socialinio mokslo kaleidoskopą“. Jo žodžiais tariant, „atsiranda nesuskaičiuojami žmogaus fenomeno aspektai, paskui išnyksta determinanto vaidmenyje, paskui determinuotojo vaidmenyje“ (Manent 2005: 111). Kantas tai apibūdino kaip „intelektų žaisimą“ (Kantas 1991: 70). Nors politikos mokslininkai savęs nesieja su romantizmu, nesibaigiantis tyrinėjimų rezultatų gausinimas ir naujumo siekis juos suartina su šia minties tradicija. Jie kaip patys tikriausi romantikai siekia vis naujų interpretacijų ir jungia įvairiausius veiksnius – ekonomika determinuoja politiką, o ši gali būti ekonominių permainų priežastis, abu šie veiksniai gali būti siejami su religija, nuo kurios panorėjus galima peršokti prie meno, ir taip į begalybę. Manent aprašytas mokslinio determinizmo kaleidoskopas panašus į ryšį su kasdienybe praradusį meninių asociacijų kūrimą.

Schmitto nuomone, politika skiriasi nuo romantikų žaidimo vaizdiniais. Romantikai vengia praktinio išpareigojimo, jį pakeisdami nesibaigiančiomis diskusijomis. Schmitto žodžiais, „žvelgiant iš romantizmo perspektyvos, svarbiausias dalykas yra kažkas aukštesnio už sprendimą“ (1986: 124). Menininkų ir mokslininkų požiūriui būdingas panašus atsirbojimas nuo praktinių interesų ir sprendimų. Nors mokslininkų teorijos nesiekia estetinio pasitenkinimo, kaip tai būdinga meno kūriniais, jos grindžiamos tuo pačiu praktinio sprendimo vengimu. Kai mokslininkai ir menininkai kalba apie politiką, jos supratimas grindžiamas išankstinėmis nuostatomis ir prielaidomis. Romantizmo vaidmenį pabrėžiančio Richardo Rorty nuomone, mokslininkai ir menininkai negali pažinti nuo kūrybinės vaizduotės nepriklausančios tiesos: „mes galime kalbą ar metaforas lyginti vienas su kitomis, o ne su kažkuo, kas būtų anapus kalbos ir ką vadintume „faktu“ (1992: 20). Mokslininkams ir menininkams politika yra tik vienas iš daugelio kūrybos objektų. Siekdami naujumo ir originalumo, jie lengvai gali pradėti domėtis kitomis visuomenės sritimis.

Schmittas buvo įsitikinęs, kad romantikams politika įdomi tik kaip estetinės intrigos objektas. Kalbėdami apie savo veiklos prasmę, politikos mokslininkai dažnai kalba apie politinę tyrinėjimų prasmę. Tačiau tai tik politinė retorika. Politikai retai naudojasi

mokslininkų tyrinėjimais. Dauguma mokslininkų per visą savo gyvenimą taip ir nepamato praktinio savo tyrinėjimų poveikio politikai. Jų darbai įdomūs tik specialistams. Politikos mokslininkų įtaka praktinei politikai yra menka. Šioje vietoje ir vėl galima prisiminti anksčiau minėtą Dworkino metaetikos kaip „išorinio skepticizmo“ principais grįstos disciplinos kritiką. Panašiai kaip Dworkino kritikuojami metaetikai eiliniams piliečiams negali pasakyti nieko svarbaus apie moralę, politikos mokslininkai dažniausiai kalba vien tik mokslininkų bendruomenei svarbius dalykus. Jų tyrinėjimai politinę reikšmę įgauna nebent atsitiktinai, netikėtai sutapdami su politikų grupių interesais.

Pripažinus politikos mokslo priklausomybę nuo gamtos mokslo metodų, atrodytų, nėra prasmės kalbėti apie jo ryšius su romantizmu. Tačiau tai tik pirmas ir paviršutinis išpūdis. Nors menininkai siekia estetinio malonumo, o mokslininkai ieško metodiško pažinimo, abiem atvejais susiduriame su bėgimu nuo visiems pažįstamos tikrovės. Politikos mokslininkai save nuo politikos atskiria pagal Schmitto aprašytus romantizmo principus. Nepaisant įpročio romantizmą sieti su menu, mokslininkai taip pat gali būti vadinami romantikais. Jie negalėjo būti pirmaisiais romantizmo skelbėjais, nes jų vaizduotę valdo griežti metodologijos reikalavimai. Tačiau jų požiūris į politiką ir neaprepiama pažinimo rezultatų gausa atitinka Schmitto romantizmo supratimą. Šio autoriaus nuomone, romantizmas būtinai pradeda jo paliestų reiškinių nupolitinimą. Romantizmo paliestas politikos mokslas taip pat paradoksaliai yra politiką šalinantis veiksnys. Politinį pasyvumą tyrinėti mėgstantys politikos mokslininkai yra viena iš jo priežasčių. Juo labiau pripažįstamas politikos mokslo autoritetas, juo labiau piliečiai tampa romantikų vardo vertais išoriniais stebėtojais. Žadėję geresnį politikos pažinimą, politikos mokslininkai tampa pasyvumo skatintojai.

Išvados

Politikos mokslininkai mano, kad politikai suprasti būtinas metodiškas pažinimas. Užmirštama, kad žmogaus pažintis su politika prasideda ne nuo metodo, bet nuo susidūrimo su praktiniais konfliktais, reikalaujančiais pozicijos jų atžvilgiu. Mokslinis pažinimas turi kitą tikslą negu praktinė politinė veikla. Įsitikinimas, kad politika gali būti formuojama pagal mokslinio metodo reikalavimus, prieš mokslininkų valią paskatina apolitiškumą. Politikai neužtenka išorinio stebėjimo. Įsitikinimas, kad iš nepolitinės perspektyvos apie politiką galima pasakyti kažką daug svarbesnio, negu žino eiliniai politinio gyvenimo dalyviai, yra Schmitto aprašyto romantizmo požymis. Ši filosofinės minties tradicija prasideda nuo tikėjimo kūrybinės vaizduotės pranašumu prieš praktinius įsipareigojimus. Politikos pavertimas mokslinio tyrimo objektu didesniu ar mažesniu mastu keičia jos prigimtį. Mokslinis politikos tyrimo romantizmas savo pradinėmis nuostatomis sutampa su meninės kūrybos romantizmu. Abiem atvejais svarbiausias dalykas yra Kanto *Sprendimo galios kritikoje* aptariamas „intelektų žaismas“. Nors mokslas skiriasi nuo meno, reikia pripažinti, kad abiem pirmaisia rūpi subjekto kūrybiniai sugebėjimai, o ne politinių reikalų tvarkymas.

Literatūra

- Arendt, H., 1992. *Lectures on Kant's Political Philosophy*. Ed. by R. Beiner. The University of Chicago Press.
- Foerbachas, L., 1985. *Krikščionybės esmė*. Vertė Alfonsas Tekorius. Vilnius: Mintis.
- Dworkin, R., 2011. *Justice for Hedgehogs*. Cambridge, Massachusetts; London, England: The Belknap Press of Harvard University.
- Heidegger, M., 1977. *The Question Concerning Technology and Other Essays*. Trans. William Lovitt. New York & London: Garland Publishing, Inc.
- Kantas, I., 1991. *Sprendimo galios kritika*. Vertė Romanas Plečkaitis. Vilnius: Mintis.
- Manent, P., 2005. *Žmogaus miestas*. Vertė Petras Račius. Vilnius: Margi raštai.
- Rorty, R., 1992. *Contingency, Irony, and Solidarity*. New York: Cambridge University Press.
- Schiller, F., 1999. *Laiškai apie estetinį žmogaus ugdymą*. Vertė Antanas Gailius. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Schmitt, C., 1986. *Political Romanticism*. Trans. Guy Oakes. Cambridge, Massachusetts; London, England: The MIT Press.
- Schmitt, C., 1996. *The Concept of the Political*. Trans. George Schwab. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Schmitt, C., 2007. The Age of Neutralizations and Depolitizations. In: *The Concept of the Political*. Trans. George Schwab. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Strauss, L., 1988. *What is Political Philosophy. And Other Studies*. Chicago & London: The University of Chicago Press. <https://doi.org/10.2307/2082904>
- Strauss, L., 1995. *Liberalism Ancient and Modern*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Strauss, L., 1996. Notes on Carl Schmitt. The Concept of the Political. Trans. J. Harvey Lomax. In: *The Concept of the Political*, ed. Carl Schmitt. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Vėberis, M., 1990. Mokslas kaip profesinis pašaukimas. *Problemos* 42: 69–82. <https://doi.org/10.15388/problemos.1990.42.7107>